

Neki aspekti religioznosti srednjoškolaca iz Vukovarsko-srijemske županije i njihova povezanost s dominantnim vrijednosnim orijentacijama

IVANA BENDRA* – GERAN MARKO MILETIĆ**
– MATEO ŽANIĆ***

• <https://doi.org/10.31823/d.28.1.2> •

UDK: 316.64-053.6:2](497.5 Vukovar) • Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 2. srpnja 2019. • Prihvaćeno: 11. veljače 2020.

* dr. sc. Ivana Bendra,
Institut društvenih
znanosti Ivo Pilar,
Područni centar Vukovar,
J. J. Strossmayera 25,
p. p. 58, 32 000 Vukovar,
Hrvatska,
Ivana.Bendra@pilar.hr

** dr. sc. Geran Marko
Miletić, Institut
društvenih znanosti Ivo
Pilar, Marulićev trg 19,
10 000 Zagreb, Hrvatska,
Geran.Marko.Miletic@
pilar.hr

*** dr. sc. Mateo Žanić,
Institut društvenih
znanosti Ivo Pilar,
Područni centar Vukovar,
J. J. Strossmayera 25,
p. p. 58, 32 000 Vukovar,
Hrvatska,
Mateo.Zanic@pilar.hr

Sažetak: Rad se temelji na preliminarnom prikazu rezultata istraživanja u okviru projekta Migracijske aspiracije i kvaliteta života mladih Vukovarsko-srijemske županije, koji je 2018./2019. godinu proveo Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Prvi dio prikaza rezultata istraživanja, predstavljen u ovom radu, ima za cilj upozoriti na neke aspekte religioznosti srednjoškolaca s područja Vukovarsko-srijemske županije (konfesionalna i religijska samoidentifikacija, religijska praksa) te posljedičnu povezanost razine religioznosti s učenim dominantnim vrijednosnim orijentacijama među istima. Istraživanje je provedeno u razdoblju od veljače do ožujka 2019. godine na reprezentativnom uzorku (N=744) s pomoću anketnoga upitnika nad učenicima trećih i četvrtih razreda svih srednjih škola s područja Vukovarsko-srijemske županije (ukupno 15). U radu se zaključuje kako se među srednjoškolcima iz Vukovarsko-srijemske županije kao dominantan oblik religioznosti pojavljuje tradicionalna (institucionalna) religioznost. Podatci pokazuju znatan udio ispitanika koji se identificiraju kao uvjereni vjernici (41,1 %), odnosno koji učestalo pohađaju religijske obrede (tjedno 47,2 %). Prisutnost individualističkoga oblika religioznosti uočena je kod 25,5 % ispitanika. Analiza vrijednosnih orijentacija potvrdila je prisutnost vrijednosnoga pluralizma među ispitanicima, ali i utvrdila postojanje korelacije između razine religioznosti i dominantne vrijednosne orijentacije.

Ključne riječi: tradicionalna religioznost, konfesionalna i religijska identifikacija, religijska praksa, individualistička religioznost, srednjoškolci s područja Vukovarsko-srijemske županije, dominantne vrijednosne orijentacije.

Uvod i metodološke napomene

Mladi, kao posebna društvena skupina, koje, među ostalim, karakterizira pripadnost određenoj dobnoj skupini (od 14 do 24, s tendencijom pomicanja prema 29 pa do 34 godine) »jedan su od najvulnerabilnijih segmenata populacije« čiji je prelazak u svijet odraslih sve složeniji.¹ Isto posebice dolazi do izražaja na područjima poput Vukovarsko-srijemske županije koja još uvijek osjeti mnogobrojne posljedice Domovinskoga rata, »kao nesumnjivo ključne varijable koja negativno intervenira u društveni razvoj toga područja i ostavlja dugoročne razvojne posljedice«². Na negativne razvojne posljedice koje pogađaju Vukovarsko-srijemsku županiju primjerice upućuju rezultati istraživanja koje je provela Poljanec Borić, a koji su pokazali da Vukovarsko-srijemsku županiju karakteriziraju sljedeći nepovoljni socioekonomski indikatori razvoja: neuravnotežena struktura zaposlenoga stanovništva, veća stopa nezaposlenosti u odnosu na ostatak Hrvatske, kao i niži udio višeobrazovanoga i visokoobrazovanoga stanovništva.³ Time ti podatci upućuju na lošu gospodarsku situaciju i situaciju na tržištu rada, a koje posljedično utječu i na otežano zapošljavanje mladih, odnosno njihovo socioekonomsko osamostaljivanje od roditelja, čime tranzicija mladih s toga područja u svijet odraslih postaje još složenijom nego mladima u ostatku Hrvatske.

Poznato je iz dosadašnjih istraživanja da nepovoljne društvene okolnosti u kojima se nalaze mladi mogu s jedne strane dovesti do njihove konfuzije te s druge strane učiniti upravo njih nositeljima nužnih društvenih promjena.⁴ Upravo kako bi utvrdio koliko negativni društveni procesi pogađaju društvenu skupinu mladih s područja Vukovarsko-srijemske županije, Institut društvenih znanosti *Ivo Pilar* proveo je 2018./2019. godinu projekt naslovljen *Migracijske aspiracije i kvaliteta života mladih u Vukovarsko-srijemskoj županiji*. Riječ je o projektu kojim se, primjenom

¹ V. ILIŠIN, F. RADIN, Društveni kontekst i metodologija istraživanja, u: ISTI (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija*, Zagreb, 2002., 13-26., ovdje 14.

² S. POLJANEC BORIĆ, Razvoj Vukovarsko-srijemske županije u svjetlu socioekonomske tipologije endogenog razvitka u Hrvatskoj, u: *Društvena istraživanja* 17(2008.)1-2, 3-26., ovdje 6.

³ Usp. isto.

⁴ Usp. V. ILIŠIN, A. GVOZDANOVIĆ, Struktura i dinamika vrijednosti mladih u Hrvatskoj, u: D. SEKULIĆ (ur.), *Vrijednosti u hrvatskom društvu*, Zagreb, 2016., 169-197.; D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih, u: V. ILIŠIN, F. RADIN (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija*, Zagreb, 2002., 79-124.

kvantitativno-kvalitativnih istraživačkih metoda,⁵ težilo utvrditi stavove mladih srednjoškolske dobi o kvaliteti života i namjeri iseljenja s područja Vukovarsko-srijemske županije. S obzirom na to da su u okviru istoga parcijalno zahvaćene i pojedine dimenzije religioznosti, rezultati istraživanja omogućili su i uvid u njihovu razinu religioznosti/nereligioznosti. Dodatna pokrivenost istraživanjem varijabli o vrijednostima ispitanika omogućila je utvrđivanje i strukture vrijednosti, a time i dominantnih vrijednosnih orijentacija među srednjoškolcima s područja Vukovarsko-srijemske županije.

U skladu s navedenim cilj je ovoga rada prikazati rezultate istraživanja o razini religioznosti srednjoškolaca s područja Vukovarsko-srijemske županije te povezanosti iste s njihovim dominantnim vrijednosnim orijentacijama. Pritom vrijednosti promatramo kao »uvjerenja koja se tiču poželjnih statusa i modela ponašanja koja upravljaju selekcijom ili evaluacijom ponašanja, ljudi i događaja te su određene relativnom važnošću drugih vrijednosti koje formiraju sustav vrijednosti«, a religioznost, s obzirom na »najrasprostranjeniju tradicionalnu crkvenu religiju i religioznost, kao pripadnost ili nepripadnost nekoj određenoj, ustanovljenoj religiji i religijskoj tradiciji kao sustavu vjerovanja, ideja, vrijednosti i prakse«. ⁶

Slijedom navedenoga, rezultati empirijskoga istraživanja koji će se predstaviti u ovom radu dio su opsežnijega istraživanja provedenoga u razdoblju od 21. veljače do 21. ožujka 2019. godine metodom anketnoga upitnika nad učenicima trećih i četvrtih razreda svih srednjih škola s područja Vukovarsko-srijemske županije, njih ukupno 15. Reprezentativan uzorak ispitanika stratificiran je prema ukupnom broju učenika pojedine srednje škole, razredu (dobi) i spolu te je obuhvatio 744 učenika⁷ u dobi od 17 do 18 godina. Udio muških ispitanika iznosio je 49,1 %, ženskih 50,9 %, odnosno učenika trećih razreda 57,3 % te četvrtih razreda 42,7 %. Anketiranje su proveli zaposlenici Instituta društvenih znanosti *Ivo Pilar* – Područni centar Vukovar u školskim prostorima uz prisutnost stručnoga školskoga osoblja. Ankete su u prosjeku trajale 35 minuta te je istima obuhvaćeno ukupno 184 varijable. Iz prikupljenih podataka za potrebe ovoga istraživanja izdvojeno je ukupno 73 varijable. Riječ je o varijablama koje omogućuju analizu »rasprostranjenosti pojedinih dimenzija religioznosti«⁸ u čiju svrhu su izdvojeni:

⁵ Kvalitativni dio istraživanja proveden je metodom polustrukturiranoga intervjua u razdoblju od prosinca 2018. do siječnja 2019. godine nad ukupno 12 ispitanika, uzorkovanih tehnikom »snježne grude«.

⁶ D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih, 81.

⁷ Podatak se odnosi na ispravno ispunjene anketne upitnike.

⁸ *Isto*.

1. Indikatori tradicionalne religioznosti u užem smislu:

Konfesionalna identifikacija (izražavanje pripadnosti katoličanstvu, pravoslavlju, grkokatoličkoj, židovskoj i islamskoj vjeroispovijesti, odnosno izražavanje nepripadnosti ni jednoj vjeroispovijesti).

Religijska samoidentifikacija (skala od ukupno 6 stupnjeva, od uvjerenoga vjernika koji prihvaća sve što ga uči njegova vjera, religioznoga koji ne prihvaća sve što ga uči njegova vjera, do nesigurnoga koji nije načistu vjeruje li ili ne vjeruje, prema ravnodušnom, nereligioznom koji nema ništa protiv vjere do nereligioznoga koji je protivnik religije).

2. Indikator aktualne religioznosti:

Religijska praksa na osobnoj razini (učestalost odlaska u crkvu na mise).

Indikatori za utvrđivanje strukture vrijednosti i dominantnih vrijednosnih orijentacija preuzeti su od Ilišin i Gvozdanović, a riječ je o skali od ukupno 11 varijabli kojima su mjerene sljedeće vrijednosti: materijalni položaj, profesionalni uspjeh, društveni položaj, rukovodeći položaj, političko potvrđivanje, medijski uspjeh, nacionalnost, vjera, privatnost, dokoličarenje i samosvojnost.⁹

Istraživanjem je ispitivana i povezanost religijske samoidentifikacije i religijske prakse sa sociodemografskim obilježjima ispitanika u čiju svrhu su izdvojene i varijable koje se odnose na sljedeća sociodemografska obilježja ispitanika: spol, mjesto stanovanja, stupanj obrazovanja oca i majke, tip zajednice u kojoj trenutačno žive roditelji, procjena životnoga standarda obitelji, te socioprofesionalni status roditelja.

Prikupljeni podatci, nakon unosa u SPSS bazu podataka, podvrgnuti su univarijatnim (izračunavanje frekvencija i postotaka odgovora), bivarijatnim (hi-kvadrat test, analiza varijance) i multivarijatnoj analizi (faktorska analiza).

Struktura rada oblikovana je na način da će se najprije ukratko upozoriti na rezultate dosadašnjih socioloških istraživanja o utjecaju nepovoljnih društvenih okolnosti na tranziciju mladih u svijet odraslih, i u tranzicijskom razdoblju prelaska iz socijalističkoga društvenoga uređenja u liberalno-demokratsko i u razdoblju nakon ulaska u Europsku uniju do danas. U skladu s temom ovoga rada osvrnut ćemo se ponajprije na njihov utjecaj na religioznost i strukturu vrijednosti, odnosno vrijednosne orijentacije među mladima. Potom će se dati prikaz dobivenih rezultata istraživanja, najprije o sociodemografskim obilježjima ispitanika, a potom o rasprostranjenosti konfesionalne i religijske identifikacije te učestalosti religijske prakse. Nadalje

⁹ Usp. V. ILIŠIN, A. GVOZDANOVIĆ, Struktura i dinamika vrijednosti mladih u Hrvatskoj, 169-197.

će se prikazati rezultati analize utjecaja sociodemografskih obilježja ispitanika na utvrđenu razinu religijske samoidentifikacije i religijsku praksu na institucionalnoj, obrednoj razini. Nakon prikaza rezultata o razini religioznosti/nereligioznosti ispitanika prikazat će se struktura vrijednosti među srednjoškolcima iz Vukovarsko-srijemske županije te rangiranjem prihvaćenosti istih njihova hijerarhijska organiziranost. Kako bi se stekao uvid u povezanost prihvaćenosti pojedinih vrijednosti, prikazat će se rezultati provedene faktorske analize nad istraživanim vrijednostima koja je na taj način omogućila i utvrđivanje dominantnih vrijednosnih orijentacija među srednjoškolcima iz Vukovarsko-srijemske županije. Na koncu, nad rezultatima faktorske analize napravljen je i izračun prosječne skalne vrijednosti poželjnosti dobivenih faktorskih sklopova, odnosno, pomoću analize varijance, jačina ocjenjivanja/prihvatanja utvrđenih dominantnih vrijednosnih orijentacija među ispitanicima u odnosu na razinu religijske identifikacije i religijsku praksu, a što će biti predočeno u posljednjem dijelu prikaza rezultata istraživanja.

Kako do sada nisu rađena slična istraživanja za područje Vukovarsko-srijemske županije, rezultati ovoga istraživanja ne omogućavaju nam uočavanje određenih promjena u religijskoj strukturi mladih Vukovarsko-srijemske županije te promjena u njihovim dominantnim vrijednosnim orijentacijama, već samo pregled istih, odnosno utvrđivanje trenutačnoga stanja. No, uz napomenu da je riječ o istraživanjima s primijenjenim različitim metodologijama, u zaključnom ćemo dijelu rada kratko protumačiti moguće uočene tendencije komparacijom dobivenih rezultata s najrecentnijim podatcima za društvenu skupinu mladih na razini cjelokupnoga teritorija Hrvatske, koje je provela Ilišin i sur. (2012. i 2014.).

1. Kratak pregled dosadašnjih socioloških istraživanja o religioznosti i vrijednosnim orijentacijama mladih u Hrvatskoj

Sociologijski pristup istraživanju uloge religije i religioznosti mladih u suvremenom hrvatskom društvu u prvim poslijeratnim godinama najčešće je propitivao povezanost religijskih i vrijednosnih promjena u odnosu na promjene koje su se zbile prelaskom iz socijalističkoga u demokratsko društveno uređenje. Pritom se društvene promjene nastale pod utjecajem ratnih događanja i »širih društvenih i političkih zbivanja koje su dovele do neujednačenog društvenog i političkog razvoja, siromaštva, konfuzije i sužene perspektive mladih«¹⁰ tumačilo kao uzrok koji je doveo do retradicionalizacije vrijednosti¹¹ i povećanja religioznosti. Povećanje konfesionalnoga izjašnjavanja, religijske samoidentifikacije, prihvaćanja cr-

¹⁰ Usp. D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih, 120.

¹¹ Usp. V. ILIŠIN, A. GVOZDANOVIĆ, Struktura i dinamika vrijednosti mladih u Hrvatskoj, 169-197.

kvenih vjerovanja i religijske prakse¹² među mladima u suvremenom hrvatskom društvu, u odnosu na prisutnost istih među mladima u vrijeme bivšega komunističkoga jugoslavenskoga društvenoga uređenja,¹³ uočeno 90-ih godina prošloga stoljeća,¹⁴ ukazalo je na trend revitalizacije religije, ne samo među mladima već i među odraslom populacijom, i time smjestilo suvremeno hrvatsko društvo među zemlje u kojima je većinski prisutna tradicionalna institucionalna religioznost.¹⁵ Međutim, unatoč uočenoj revitalizaciji institucionalne, crkvene religioznosti, koju se tumačilo povoljnijim društvenim, političkim i obrazovnim okolnostima, odnosno »važnim činiteljem ublažavanja krize identiteta nastale transformacijom društvenog sustava«¹⁶, autori upozoravaju i na pojavu »nekonzistentne religioznosti«¹⁷ mladih koja se očitovala na »interdimenzionalnoj razini«¹⁸. Ista je, izražena kroz disoluciju dogmatskoga sustava, prema istraživanju Marinović Jerolimov iz 1999. godine, bila primjetna kod trećine mladih, očitovala se u većoj rasprostranjenosti konfesionalne pripadnosti u odnosu na aktualnu religioznost, odnosno u činjenici da je samo jedna četvrtina mladih redovito, tjedno prakticirala odlaske na misu te da je samo 33 % mladih prihvaćalo sve što ih njihova vjera uči.¹⁹ Na pojavu »dinamičnosti u stabilnosti«²⁰ u tranzicijskim društvenim okolnostima upozorili su i re-

¹² J. GOJA, Neki aspekti religioznosti hrvatske mladeži 1986. i 1999. godine, u: *Politička misao* 37(2000.)1, 148-159.

¹³ Usp. D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih, 79-124.

¹⁴ Prema Marinović Jerolimov, trend porasta religioznosti u Hrvatskoj započeo je već sredinom 80-ih godina prošloga stoljeća. Usp. *isto*.

¹⁵ Na ukazivanje o dominantno prisutnoj tradicionalnoj institucionalnoj (crkvenoj) religioznosti u Hrvatskoj vidi u: D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, Tradicionalna religioznost u Hrvatskoj 2004.: između kolektivnoga i individualnoga, u: *Sociologija sela* 43(2005.)2, 303-338.; G. ČRPIĆ, S. ZRINŠČAK, Dinamičnost u stabilnosti: religioznost u Hrvatskoj 1999. i 2008. godine, u: *Društvena istraživanja* 19(2010.)1-2, 3-27.; K. NIKODEM, Religija i crkva – pitanje institucionalne religioznosti u suvremenom hrvatskom društvu, u: *Socijalna ekologija* 20(2011.)1, 5-30.; K. NIKODEM, S. ZRINŠČAK, Croatia's Religious story; The Coexistence of Institutionalized nad Individualized Religiosity, u: D. POLLACK, O. MÜLLER (ur.), *Church and Religion in Contemporary Europe*, Burlington, 207-227.; Ž. BONETA, Klatno se i dalje njiše. Institucionalna religioznost riječkih studenata, u: *Sociologija i prostor* 54(2016.)3, 265-294.

¹⁶ A. DRAGUN, Religioznost maturanata u Zadru, u: *Sociologija i prostor* 49(2011.)1, 91-108., ovdje 91.

¹⁷ Usp. G. ČRPIĆ, S. ZRINŠČAK, Dinamičnost u stabilnosti: religioznost u Hrvatskoj 1999. i 2008. godine, 21.; Ž. BONETA, Klatno se i dalje njiše. Institucionalna religioznost riječkih studenata, 267.

¹⁸ D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih, 121.

¹⁹ *Isto*, 121.

²⁰ Usp. G. ČRPIĆ, S. ZRINŠČAK, Dinamičnost u stabilnosti: religioznost u Hrvatskoj 1999. i 2008. godine, 3-27.

zultati *Europskog istraživanja vrednota* iz 2008. godine te istraživanja *Modernizacija i identitet hrvatskog društva: sociokulturne integracije i razvoj* iz 2010. godine. Premda su oba potvrdila i dalje visoku i stabilnu religioznost mladih, odnosno dominaciju tradicionalne institucionalne crkvene religioznosti, u prvom se navodi kako je razina institucionalne religioznosti među mladima stabilna,²¹ odnosno da se »povećava udio mladih u vjerničkoj populaciji«²², za razliku od starije populacije kod koje se uočava smanjenje, dok se u drugom istraživanju mlade svrstava u kategoriju onih koji su skloniji tomu da budu religiozni na svoj način.²³ Nadalje, premda na daljnje tendencije u rasprostranjenosti religioznosti među mladima upozorava više istraživanja, s uglavnom regionalno zastupljenim uzorkom ispitanika, u uvodnom pregledu dosadašnjih istraživanja o religioznosti mladih u suvremenom hrvatskom društvu osvrnut ćemo se, prije svega zbog prostornih ograničenja rada, još samo na dva recentna istraživanja koja su provedena na populaciji mladih na nacionalnoj razini. Riječ je o istraživanjima *Percepcije i stavovi mladih Hrvatske prema stvarnosti koja se mijenja* iz 2012. godine i *Potrebe, problemi i potencijali mladih u RH* iz 2014. godine. Premda je tim istraživanjima »obuhvaćen manji broj indikatora aktualne religioznosti ista pokazuju da aktualna religioznost mladih i dalje značajno oscilira«²⁴. Konkretno, premda se u istima navodi kako su najmlađi ispitanici (do 20 godina) izrazito religiozni, općenito se za mlade zaključuje kako im je intenzitet religijske prakse izrazito nizak. Tako se u istraživanju iz 2014. godine navodi podatak od svega 17,3 % mladih koji idu često na misu, dok ih 40,0 % ide prigodno (ponekad), a 42,8 % nikada.²⁵ Odnos prema religiji ostao je relativno stabilan te je religioznih prema istraživanju iz 2014. godine 59,7 %.²⁶ Rezultati spomenutih istraživanja također pokazuju i utjecaj pojedinih sociodemografskih obilježja mladih na njihovu razinu religioznosti pri čemu se navodi kako na smanjenje religioznosti mladih utječu »obrazovna postignuća, njih samih ali i njihovih roditelja, te život u visokourbanim i razvijenim sredinama«²⁷.

S druge strane, uz uočeni trend revitalizacije religije, istraživanja su pokazala kako je iskustvo odrastanja mladih u tranzicijskom društvu, popraćenom iskustvom

²¹ *Isto*, 19.

²² *Isto*, 22.

²³ Ž. BONETA, Klatno se i dalje njiše. Institucionalna religioznost riječkih studenata, 265-294., ovdje 268.

²⁴ *Isto*.

²⁵ V. ILIŠIN, V. SPAJIĆ VRKAŠ, *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj. Istraživački izvještaj*, 2015., Zagreb, 175.

²⁶ *Isto*, 186.

²⁷ *Isto*, 23.

Domovinskoga rata s »mnogobrojnim materijalnim, društvenim i političkim posljedicama«²⁸, dovelo i do »ponovne uspostave tradicionalističkih vrijednosti koje je usporilo prihvaćanje liberalno-demokratskih načela«²⁹. Na isto se nadovezuju trenutačne nepovoljne socioekonomske okolnosti na nacionalnoj razini te društvena nestabilnost koje nepovoljno utječu na izgradnju vrijednosnoga identiteta mladih i dovode do konfuzije istih, odnosno pojave vrijednosnoga pluralizma.³⁰

2. Rezultati istraživanja

2.1. SOCIODEMOGRAFSKA OBILJEŽJA ISPITANIKA

Predstavljanje rezultata istraživanja započet ćemo prikazom promatranih sociodemografskih obilježja ispitanika koja su na određeni način omogućila i razumijevanje suvremenoga društvenoga konteksta u kojem odrastaju srednjoškolci iz Vukovarsko-srijemske županije. Iz priložene tablice 1. vidljivo je kako je prema spolnoj strukturi u istraživanju sudjelovao podjednak broj učenika obaju spolova, pri čemu se dodatno uočava da je među ispitanicima veći udio učenika trećih (57,3 %) nego četvrtih razreda (42,7 %). Prema etničkoj pripadnosti najveći udio među ispitanicima zauzimaju Hrvati (90,7 %), potom Srbi (7,6 %), dok pripadnici ostalih etničkih skupina, prije svega Mađari i Rusini, zauzimaju ukupan udio od 1,8 %. Prema mjestu stanovanja u istraživanju je sudjelovalo ukupno 45,8 % učenika iz naselja do 4000 stanovnika, 18,9 % iz naselja s brojem stanovnika između 4001 i 15 000 te 32,7 % učenika iz naselja preko 15 000 stanovnika. Spomenuta kategorizacija time razlikuje učenike iz Vukovara i Vinkovaca, kao jedinih naselja koja se ubrajaju u skupinu koja ima broj stanovnika preko 15 000, naspram učenika iz naselja s brojem stanovnika između 4001 i 15 000 u koje se ubrajaju naselja Županja, Ilok, Otok, Borovo i Ivankovo, dok preostali dio učenika (iz naselja do 4000 stanovnika) dolazi iz svih ostalih naselja koja se nalaze u županiji. Prema vrsti srednjoškolskoga obrazovanja: gimnazijske programe pohađa 27,5 % ispitanika, dok strukovne škole pohađa 72,5 % ispitanika.

Nadalje, indikatori socijalnoga porijekla ispitanika pokazuju da je kod gotovo tri četvrtine ispitanika stupanj obrazovanja oca i majke završena srednja škola. Imovinsko stanje u obitelji otprilike prosječnim drži 58,3 % ispitanika, odnosno prosječnim ili nešto boljim od prosjeka 83,2 % ispitanika. Radno aktivan status oca primjetan je kod 74,8 % ispitanika, dok je kod majki nešto niži (65,5 %), pri čemu je znakovit udio od 8,8 % očeva zaposlenih u inozemstvu, odnosno majki 6,4 %.

²⁸ Isto, 3.

²⁹ Usp. V. ILIŠIN, A. GVOZDANOVIĆ, Struktura i dinamika vrijednosti mladih u Hrvatskoj, 174.

³⁰ Usp. V. ILIŠIN, F. RADIN, Društveni kontekst i metodologija istraživanja, 13-26., ovdje 18.

Znakovit je i podatak da 84,0 % ispitanika živi u obitelji u kojoj su roditelji u bračnoj zajednici.

Tablica 1. Sociodemografska obilježja ispitanika

SPOL	%	RAZRED	%
ŽENSKO	50,9	TREĆI	57,3
MUŠKO	49,1	ČETVRTI	42,7
ETNIČKA PRIPADNOST		IMOVINSKO STANJE OBITELJI	
HRVATI	90,7	ZNATNO LOŠIJE OD PROSJEKA	3,1
SRBI	7,6	NEŠTO LOŠIJE OD PROSJEKA	8,0
MAĐARI	0,8	OTPRILIKE PROSJEČNO	58,3
RUSINI	0,8	NEŠTO BOLJE OD PROSJEKA	24,9
NEKA DRUGA	0,2	ZNATNO BOLJE OD PROSJEKA	5,7
VELIČINA NASELJA		TIP ZAJEDNICE U KOJOJ ŽIVE RODITELJI	
MANJE OD 4000 STANOVNIKA	45,8	U BRAKU	84,0
OD 4000 DO 15 000 STANOVNIKA	18,9	U IZVANBRAČNOJ ZAJEDNICI	2,2
VIŠE OD 15 000 STANOVNIKA	32,7	RAZVEDENI	8,3
STUPANJ OBRAZOVANJA OCA		ŽIVI SA SAMOHRANIM RODITELJEM	5,4
BEZ ŠKOLE	0,3	NEŠTO DRUGO	0,1
ZAVRŠENA OSNOVNA ŠKOLA	12,8	RADNI STATUS OCA	
ZAVRŠENA SREDNJA ŠKOLA	70,3	NEZAPOSLEN	5,1
ZAVRŠEN FAKULTET	15,1	ZAPOSLEN U PRIVATNOM SEKTORU U RH	31,7
MAGISTERIJ ILI DOKTORAT ZNANOSTI	1,5	ZAPOSLEN U DRŽAVNOM SEKTORU U RH	34,3
STUPANJ OBRAZOVANJA MAJKE		ZAPOSLEN U INOZEMSTVU	8,8
BEZ ŠKOLE	0,7	UMIROVLJENIK	19,6

ZAVRŠENA OSNOVNA ŠKOLA	9,7	NEŠTO DRUGO	0,6
ZAVRŠENA SREDNJA ŠKOLA	71,2	RADNI STATUS MAJKE	
ZAVRŠEN FAKULTET	15,1	NEZAPOSLENA	31,1
MAGISTERIJ ILI DOKTORAT ZNANOSTI	3,3	ZAPOSLENA U PRIVATNOM SEKTORU U RH	29,2
VRSTA SREDNJOŠKOLSKOGA OBRAZOVANJA		ZAPOSLENA U DRŽAVNOM SEKTORU U RH	30,9
GIMNAZIJE	27,5	ZAPOSLENA U INOZEMSTVU	6,4
STRUKOVNE ŠKOLE	72,5	UMIROVLJENICA	2,1
		NEŠTO DRUGO	0,3

2.2. TRADICIONALNA I AKTUALNA RELIGIOZNOST ISPITANIKA

Rezultati provedenoga istraživanja upućuju na to da je među mladima srednjoškolske dobi iz Vukovarsko-srijemske županije prisutno izrazito visoko konfesionalno izjašnjavanje (92,2 %). U odnosu na dosadašnja istraživanja konfesionalne identifikacije mladih u Hrvatskoj, »kao temeljnog indikatora religioznosti«³¹, rezultati pokazuju stabilnost na identifikacijskoj razini.

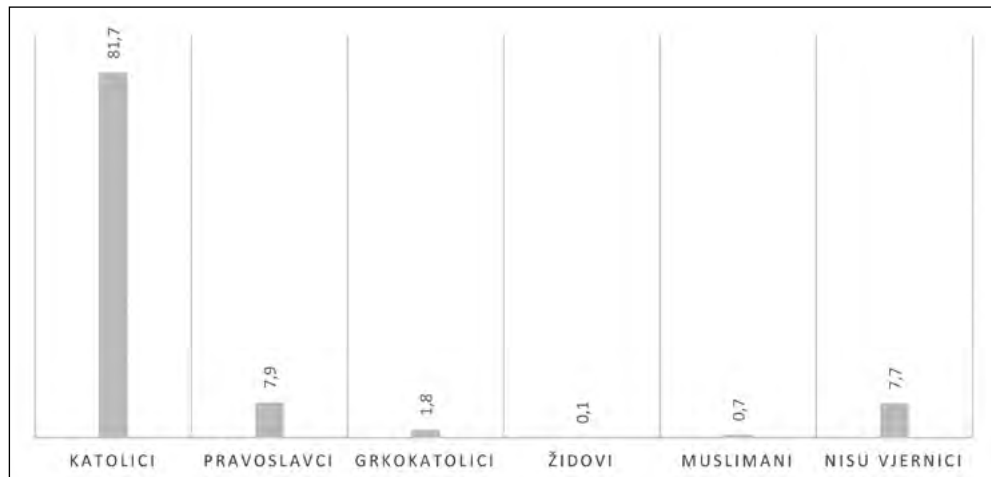
Usporedbom podataka prema pripadnosti pojedinoj konfesiji, prikazanih na grafikonu 1., uočava se kako najveći udio zauzimaju pripadnici katoličke vjeroispovijesti (81,7 %), zatim pravoslavne (7,9 %), dok pripadnici ostalih vjeroispovijesti čine udio od 2,6 %. Podatak o ukupnom udjelu katolika od 81,7 % nešto je manji u odnosu na dosadašnja recentna istraživanja, u kojima se isti kreće oko 89 %.³² Međutim treba uzeti u obzir kako je teritorij Vukovarsko-srijemske županije specifičan u odnosu na druge dijelove Hrvatske te je u njemu udio stanovništva srpske etničke pripadnosti, koje tradicionalno pripada pravoslavnoj vjeroispovijesti, prema posljednjem popisu stanovništva iznosio 34,87 %.³³

³¹ D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih, 82.; Ž. BONETA, Klatno se i dalje njiše. Institucionalna religioznost riječkih studenata, 271.; A. DRAGUN, Religioznost maturanata u Zadru, 94.

³² Marinović Jerolimov za 1999. godinu iznosi podatak od 88,9 % katolika. Usp. D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih, 83.; V. ILIŠIN i sur. za 2013. godinu iznose podatak od 88,8 %, Usp. V. ILIŠIN, D. BOUILLET, A. GVOZDANOVIĆ, D. POTOČNIK, *Mladi u vremenu krize*, Zagreb, 2013., 158.

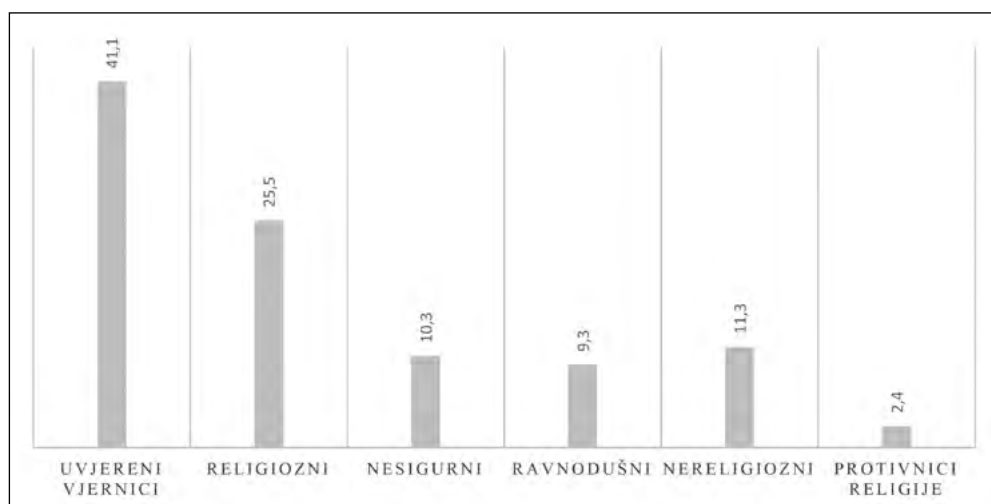
³³ Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/H01_01_04_zup16.html (21. 5. 2019.)

Grafikon 1. Konfesionalna identifikacija srednjoškolaca iz Vukovarsko-srijemske županije 2019. godine (%)

Sljedeći indikator tradicionalne religioznosti kojim se željelo utvrditi stupanj vjerske identifikacije među ispitanicima utvrđivan je skalom od ukupno šest stupnjeva, na kontinuumu od uvjerenoga vjernika, koji prihvaća sve što ga uči njegova vjera, do nereligiozne osobe koja je protivnik religije. Podatci prikazani u grafiko-

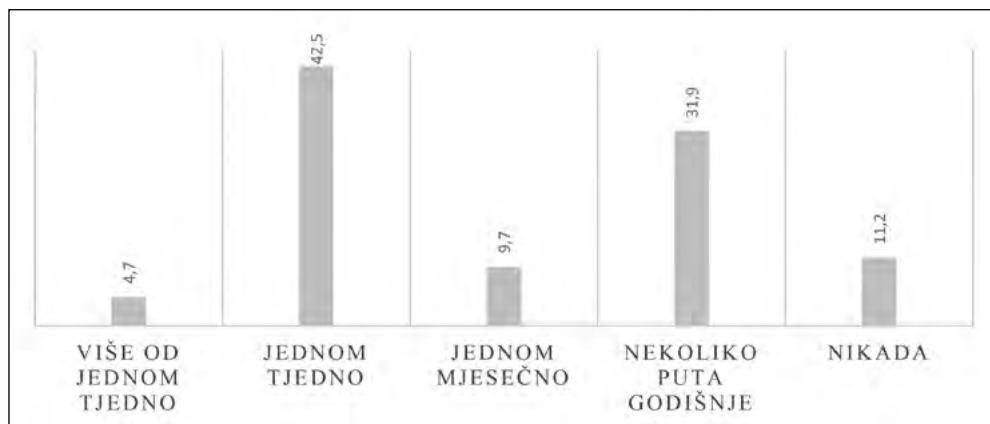
Grafikon 2. Religijska samoidentifikacija srednjoškolaca iz Vukovarsko-srijemske županije 2019. godine (%)

nu 2. pokazuju kako su među srednjoškolicima s područja Vukovarsko-srijemske županije dominantno nazočni uvjereni vjernici, koji prihvaćaju sve ono što ih uči njihova vjera (41,1 %), dok je religioznih, koji ne prihvaćaju sve što ih uči njihova vjera, prisutan udio od 25,5 %. Nesigurnih je 10,3 %, ravnodušnih 9,3 %, onih koji nisu religiozni, ali nemaju ništa protiv religije 11,3 % te onih koji nisu religiozni i protivnici su religije 2,4 %.

Nadalje, podaci o rasprostranjenosti dimenzije religijske prakse na institucionalnoj, obrednoj razini, kao indikatoru aktualne religioznosti, u vidu učestalosti odlaska na mise, prikazani su u grafikonu 3. Rezultati pokazuju kako najveći udio ispitanika odlazi na misu jednom ili više puta tjedno (47,2 %). Udio od 9,7 % ispitanika čine srednjoškolci koji na misu odlaze jednom mjesečno, dok oni koji odlaze na misu nekoliko puta godišnje čine udio od 31,9 %. Ispitanici koji nikada ne prakticiraju odlazak na misu čine udio od 11,2 %.

Grafikon 3. Učestalost pohađanja religijskih obreda među srednjoškolicima iz Vukovarsko-srijemske županije 2019. godine (%)

2.3. POVEZANOST SOCIODEMOGRAFSKIH OBILJEŽJA S RELIGIOZNOŠĆU ISPITANIKA

Prethodno istaknuti rezultati o sociodemografskim karakteristikama ispitanika upozorili su na značajnu homogenost unutar istraživane skupine, što je vjerojatno posljedično utjecalo i na činjenicu da se iste uglavnom nisu pokazale statistički značajnima za utvrđivanje razine religioznosti, a koje se uobičajeno u dosadašnjim socioreligijskim istraživanjima pokazuju značajnima. Naime ukrštavanjem odabranih sociodemografskih obilježja ispitanika težilo se utvrditi utjecaj istih na stupanj vjerničke identifikacije, odnosno na učestalost prakticiranja odlaska

na mise, čime je obuhvaćeno sljedećih sedam sociodemografskih obilježja: spol, veličina naselja, prosječni prihod kućanstva, tip zajednice u kojoj žive roditelji, stupanj obrazovanja oca i majke te socioprofesionalni status roditelja. Ukrižani podatci³⁴ s odabranim sociodemografskim obilježjima ispitanika (tablica 2.) najprije su prikazani u odnosu na stupanj religijske samoidentifikacije. Analiza korelacije utvrđene razine religijske samoidentifikacije s odabranim sociodemografskim obilježjima statistički značajnima za razinu religijske samoidentifikacije nije pokazala ni veličinu naselja u kojem obitava ispitanik/ca,³⁵ ni imovinsko stanje obitelji,³⁶ kao ni stupanj obrazovanja oca³⁷ (i majke³⁸), odnosno ni socioprofesionalni status oca³⁹ i majke.⁴⁰

Tablica 2. Sociodemografska obilježja i religijska samoidentifikacija ispitanika

SOCIO- DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA	RELIGIJSKA SAMOIDENTIFIKACIJA				UKUPNO
	Uvjereni vjernici	Religiozni	Nesigurni i ravnodušni	Nereligiozni i protivnici religije	
SPOL ISPITANIKA	$X^2 = 16,096$; $df = 3$; $p = .000$				
MUŠKARCI	135 (37,2 %)	84 (23,1 %)	83 (22,9 %)	61 (16,8 %)	363 (100,0 %)
ŽENE	168 44,4 %	112 29,6 %	58 15,3 %	40 10,6 %	378 100,0 %
UKUPNO	303 40,9 %	196 26,5 %	141 19,0 %	101 13,6 %	741 100,0 %
TIP ZAJEDNICE	$X^2 = 27,695$; $df = 9$; $p = .001$				
1. U braku	270 43,8 %	166 26,9 %	105 17,0 %	76 12,3 %	617 100,0 %
2. U izvanbračnoj zajednici	6 37,5 %	5 31,3 %	4 25,0 %	1 6,3 %	16 100,0 %

³⁴ Zbog statističke obrade podataka skalu od ukupno 6 stupnjeva povezano se u 4 kategorije vjernika/nevjernika.

³⁵ $X^2 = 8,748$; $df = 6$; $p = .188$

³⁶ $X^2 = 6,997$; $df = 6$; $p = .321$

³⁷ $X^2 = 12,080$; $df = 6$; $p = .060$

³⁸ $X^2 = 6,157$; $df = 6$; $p = .406$

³⁹ $X^2 = 7,136$; $df = 6$; $p = .308$

⁴⁰ $X^2 = 6,004$; $df = 6$; $p = .423$

SOCIO- DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA	RELIGIJSKA SAMOIDENTIFIKACIJA				UKUPNO
	Uvjereni vjernici	Religiozni	Nesigurni i ravnodušni	Nereligiozni i protivnici religije	
3. Razvedeni	14 23,0 %	11 18,0 %	20 32,8 %	16 26,2 %	61 100,0 %
4. Samohrani roditelj	10 26,3 %	13 34,2 %	8 21,1 %	7 18,4 %	38 100,0 %
UKUPNO	300 41,0 %	195 26,6 %	137 18,7 %	100 13,7 %	732 100,0 %

Povezanost sociodemografskih obilježja i religijske samoidentifikacije ispitanika utvrđena je jedino u odnosu na spol i tip zajednice u kojoj žive njegovi/njezini roditelji. Statistički značajna razlika u odnosu na spol ispitanika očituje se u dominaciji ispitanika ženskoga spola među uvjerenim vjernicima i religioznim osobama, odnosno dominaciji ispitanika muškoga spola među nesigurnim, ravnodušnim i protivnicima religije. S obzirom na to da od ukupno 732 ispitanika koja su odgovorila na ovo pitanje njih 617 (84 %) živi u obitelji u kojoj su roditelji u bračnoj zajednici, statistički značajnu razliku za razinu religioznosti može se tumačiti općenito pozitivnim utjecajem roditelja koji žive u bračnoj zajednici na religijsku socijalizaciju mladih.

Nadalje, analiza povezanosti sociodemografskih obilježja ispitanika i učestalosti odlaska na mise (tablica 3.) pokazala je slične rezultate, pri čemu se, uz spol i tip zajednice u kojoj žive roditelji, statistički značajnom pokazala i veličina naselja u kojem ispitanik obitava te socioprofesionalni status oca. Statistički značajna razlika u odnosu na spol ispitanika ponovno se očituje u dominaciji ispitanika ženskoga spola među onima koji prakticiraju odlaske na mise jednom ili više puta tjedno, odnosno dominaciji ispitanika muškoga spola među onima koji prakticiraju isto nekoliko puta godišnje ili nikada. Statistički značajna razlika u odnosu na veličinu naselja iz kojega dolazi ispitanik i učestalost njegova/njezina pohađanja religijskih obreda očituje se na način da učestalost odlaska na mise linearno opada s veličinom naselja. Konkretnije, među učenicima koji dolaze iz naselja veličine do 4000 stanovnika najučestalije je redovito, tjedno pohađanje nedjeljne mise, odnosno među istima je najmanji udio onih koji nikada ne idu na misu, dok je među učenicima koji žive u mjestima s preko 15 000 stanovnika (Vukovar, Vinkovci) situacija obrnuta.

Ponovno se statističkim značajnim pokazao i tip zajednice u kojoj žive roditelji, odnosno nije se pokazalo statistički značajnim imovinsko stanje obitelji,⁴¹ kao ni stu-

⁴¹ $X^2 = 8,142$; $df = 6$; $p = .228$

panj obrazovanja oca⁴² i majke,⁴³ odnosno socioprofesionalni status majke⁴⁴, dok se socioprofesionalni status oca u odnosu na učestalost pohađanja religijskih obreda pokazao statistički značajnim.

Tablica 3. Sociodemografska obilježja i religijska praksa ispitanika

SOCIO- DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA	RELIGIJSKA PRAKSA				UKUPNO
	Jednom ili više puta tjedno	Jednom mjesečno	Nekoliko puta godišnje (za velikih blagdana)	Nikada	
SPOL ISPITANIKA	X² = 15,449; df = 3; p = .001				
MUŠKARCI	140 38,5 %	34 9,3 %	140 38,5 %	50 13,7 %	364 100,0 %
ŽENE	195 51,6 %	39 10,3 %	106 28,6 %	38 10,1 %	378 100,0 %
UKUPNO	335 45,1 %	73 9,8 %	246 33,2 %	88 11,9 %	742 100,0 %
VELIČINA NASELJA	X² = 23,980; df = 6; p = .001				
1. do 4000 stanovnika	166 52,0 %	35 11,0 %	94 29,5 %	24 7,5 %	319 100,0 %
2. od 4001 do 15 000 stanovnika	71 45,8 %	12 7,7 %	56 36,1 %	16 10,3 %	155 100,0 %
3. preko 15 000 stanovnika	95 38,0 %	21 8,4 %	88 35,2 %	46 18,4 %	250 100,0 %
UKUPNO	332 45,9 %	68 9,4 %	238 32,9 %	86 11,9 %	724 100,0 %
TIP ZAJEDNICE	X² = 41,654; df = 9; p = .000				
1. U braku	303 49,1 %	64 10,4 %	188 30,5 %	62 10,0 %	617 100,0 %
2. U izvanbračnoj zajednici	4 25,0 %	1 6,3 %	6 37,5 %	5 31,3 %	16 100,0 %

⁴² X² = 4,339; df = 6; p = .631

⁴³ X² = 5,917; df = 6; p = .433

⁴⁴ X² = 5,917; df = 6; p = .433

SOCIO- DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA	RELIGIJSKA PRAKSA				UKUPNO
	Jednom ili više puta tjedno	Jednom mjesečno	Nekoliko puta godišnje (za velikih blagdana)	Nikada	
3. Razvedeni	13 21,3 %	2 3,3 %	31 50,8 %	15 24,6 %	61 100,0 %
4. Samohrani roditelj	12 30,0 %	5 12,5 %	19 47,5 %	4 10,0 %	40 100,0 %
UKUPNO	332 45,2 %	72 9,8 %	244 33,2 %	86 11,7 %	734 100,0 %
SOCIPROFESIONALNI STATUS OCA	$X^2 = 14,946; df = 6; p = .021$				
1. nezaposlen	9 25,7 %	2 5,7 %	16 45,7 %	8 22,9 %	35 100,0 %
2. zaposlen	232 44,8 %	53 10,2 %	172 33,2 %	61 11,8 %	518 100,0 %
3. umirovljenik	76 55,9 %	10 7,4 %	37 27,2 %	13 9,6 %	136 100,0 %
UKUPNO	317 46,0 %	65 9,4 %	225 32,7 %	82 11,9 %	689 100,0 %

2.4. STRUKTURA VRIJEDNOSTI MEĐU ISPITANICIMA

Kao što je u uvodu istaknuto, u ovom dijelu rada namjera je pokazati strukturu vrijednosti ispitanika te rangiranjem prihvaćenosti promatranih varijabli njihovu hijerarhijsku organiziranost. Kako bi se stekao uvid u povezanost prihvaćenosti pojedinih vrijednosti, provedena je i faktorska analiza nad istraživanim vrijednostima, koja je na taj način omogućila i utvrđivanje svojevrsnih dominantnih vrijednosnih orijentacija među ispitanicima.

Za utvrđivanje strukture vrijednosti te posljedično dominantne vrijednosne orijentacije poslužili smo se, kao što smo već u uvodu istaknuli, skalom za utvrđivanje strukture vrijednosti među mladima preuzetom od Ilišin i Gvozdanić. Iz priložene tablice 4., o frekvencijama odgovora na pojedinu tvrdnju, vidljivo je kako smo se koristili ljestvicom od pet stupnjeva (od »izrazito nepoželjno« do »izrazito poželjno«), a uz koje se kao pokazatelji prihvaćenosti pojedinih tvrdnji dodatno prikazuju i podatci o vrijednostima aritmetičkih sredina.

Rezultati pokazuju kako ispitanici u najvećem udjelu »izrazito poželjnim« drže sljedeće tvrdnje koje se odnose na »poželjne životne ciljeve«⁴⁵:

- živjeti mirno u krugu obitelji (49,2 %)
- biti svoj gospodar i baviti se onim čime se želi (44,5 %)

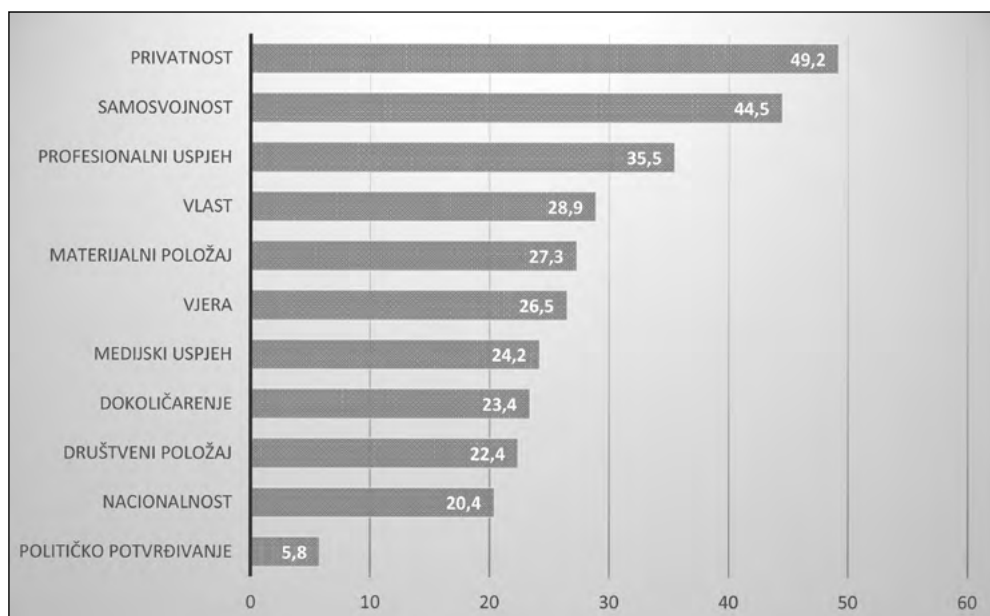
Tablica 4. Prihvaćenost poželjnih životnih ciljeva među srednjoškolcima iz Vukovarsko-srijemske županije 2019. godine

Tvrdnje (poželjni životni ciljevi)	Izrazito nepoželjno	Uglavnom nepoželjno	Ni poželjno ni nepoželjno	Uglavnom poželjno	Izrazito poželjno	M
1. Dobar materijalni položaj	4,1	5,0	22,7	41,0	27,3	3,84
2. Ugledan društveni položaj	4,0	5,5	29,6	38,6	22,4	3,70
3. Postati poznat/a u svom zanimanju ili struci po rezultatima svoga rada	2,6	6,1	23,1	32,7	35,5	3,92
4. Doći na rukovodeći položaj	3,9	8,2	28,3	30,6	28,9	3,73
5. Iskazivati svoju nacionalnu pripadnost i biti vjeran/na nacionalnoj tradiciji	8,2	9,5	36,6	25,3	20,4	3,41
6. Potvrditi se u radu političkih stranaka i institucija	24,7	26,4	35,0	8,1	5,8	2,45
7. Razonoditi se i zabavljati po volji	7,4	13,3	32,9	23,1	23,4	3,43
8. Biti svoj gospodar i baviti se onim čime se želi	1,8	6,3	16,7	30,7	44,5	4,10
9. Postati poznat/a u sportu, glazbi i zabavi	12,9	12,0	29,6	21,2	24,2	3,32
10. Živjeti mirno u krugu obitelji	1,3	4,0	14,2	31,3	49,2	4,23
11. Živjeti u skladu s učenjem svoje vjere	11,0	8,2	28,9	25,4	26,5	3,46

⁴⁵ V. ILIŠIN, A. GVOZDANOVIĆ, Struktura i dinamika vrijednosti mladih u Hrvatskoj, 176.

Dakle među najviše prihvaćenim tvrdnjama riječ je o jednoj koja se odnosi na tradicionalističke vrijednosti, iz koje se očituje vrlo visoko pozicioniranje vrijednosti obitelji među srednjoškolcima s područja Vukovarsko-srijemske županije. Druga najviše rangirana tvrdnja pokazuje »potrebu mladih za autonomijom i neovisnošću prilikom odabira čime se žele baviti u životu«. ⁴⁶ Međutim, ako promotrimo dobivene središnje vrijednosti za sve navedene tvrdnje, može se uočiti da, uz istaknute, visokopozicioniranim vrijednostima (iznad 3,0) možemo smatrati i sve ostale, osim tvrdnje koja se odnosi na političko potvrđivanje. Time treba uzeti u obzir da dobivene središnje vrijednosti upozoravaju na nesigurnost i neodlučnost ispitanika u vrijednosnom opredjeljivanju, koje, kao što Ilišin i Gvozdanović navode, mogu biti prouzrokovane »nepovoljnim društvenim okolnostima i nesigurnošću u kojem će smjeru realizirati svoje životne ciljeve i izgraditi život«. ⁴⁷ Na isto također upućuje i intenzitet zastupanja ispitivanih vrijednosti, gdje se iz priloženoga grafikona 4. uočava kako ni jedna vrijednost nije prihvaćena u udjelu većem od 49,2 %, odnosno ni jedna nije većinski prihvaćena među ispitanicima.

Grafikon 4. Ljestvica prihvaćenosti ispitivanih vrijednosti među srednjoškolcima s područja Vukovarsko-srijemske županije (%)

⁴⁶ Usp. isto, 180.

⁴⁷ Isto, 178.

Nadalje, faktorskom analizom ispitivanih vrijednosti izdvojena su ukupno četiri faktora (ukupne varijance 63,5 %) koja će se promatrati kao četiri svojevrsne vrijednosne orijentacije mladih srednjoškolske dobi s područja Vukovarsko-srijemske županije.

Tablica 5. Faktorska struktura vrijednosti ispitanika

Vrijednosti	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4
1. Materijalni položaj	.812			
2. Društveni položaj	.777			
3. Profesionalni uspjeh	.691			
4. Rukovodeći položaj	.700			
5. Nacionalnost		.571		.432
6. Političko potvrđivanje				.752
7. Dokoličarenje			.823	
8. Samosvojnost			.829	
9. Medijski uspjeh				.633
10. Privatnost		.768		
11. Vjera		.800		

Iz priložene tablice 5. vidljivo je kako prvi faktor u sebi obuhvaća sljedeće vrijednosti: materijalni položaj, društveni položaj, profesionalni uspjeh te rukovodeći položaj. Time su se ovim istraživanjem u okviru prvoga faktora vezale materijalističke vrijednosti, odnosno one koje se odnose na osiguravanje materijalne egzistencije, zbog čega je odlučeno da se prvi faktor naslovi »materijalni uspjeh«. Vezivanje uz materijalni položaj vrijednosti koje se odnose na stjecanje određene moći može se u kontekstu dobne skupine o kojoj je riječ protumačiti kao posljedicu činjenice da mladi u dobi između 17 i 18 godina imaju visoke ambicije, odnosno činjenice da se još uvijek nisu suočili s određenim izazovima koji su »sastavni dio ulaska u svijet odraslih«.⁴⁸ Drugi faktor, naslovljen »tradicionalizam«⁴⁹, upućuje na vrijednosni obrazac u okviru kojega supostoji trolist obitelj, vjera i nacija kao jednu od dominantnih vrijednosnih orijentacija ispitanika. Treći faktor, pod nazivom »individualna orijentacija«, upozorava na vrijednosni obrazac koji potvrđuje potrebu mladih za samostalnošću i neovisnošću pri izboru onoga čime se u životu

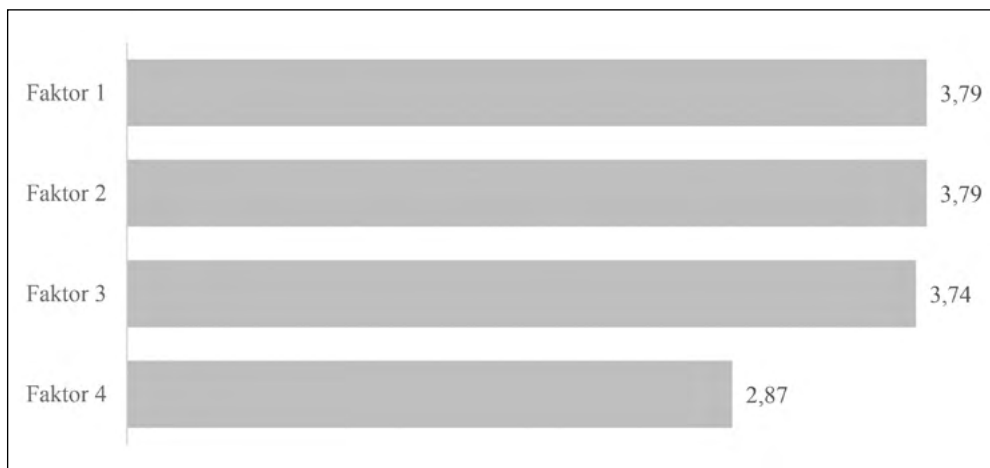
⁴⁸ *Isto*, 172.

⁴⁹ S obzirom na to da su iz istraživanja koje su provele Ilišin i Gvozdanović preuzete varijable za utvrđivanje strukture vrijednosti, iz istoga su djelomično preuzeti i nazivi faktora.

žele baviti. S obzirom na to da je riječ o mladima u dobi od 17 i 18 godina jasno je da je vrjednovanje istoga za njih vrlo važno. No upravo zbog svoje dobi jasno je da isto tako samosvojnost vežu uz potrebu za »uživanjem u zabavi i razonodi«. Četvrti faktor naslovljen je »javno potvrđivanje«. Riječ je o dvama vrijednosnim stavovima, političkom potvrđivanju i medijskom uspjehu, koji su se u ovom istraživanju izdvojili kao zaseban vrijednosni obrazac. Isto pokazuje da se među mladima potreba za javnom afirmacijom i medijskim uspjehom u značajnoj mjeri vezuje uz političko potvrđivanje.

Na koncu, nad rezultatima provedene faktorske analize napravljen je izračun prosječne skalne vrijednosti dobivenih faktorskih sklopova koji pokazuje jačinu ocjenjivanja/prihvatanja utvrđenih dominantnih vrijednosnih orijentacija među ispitanicima. Rezultati prikazani u grafikonu 5. pokazuju kako je prosječna skalna vrijednost poželjnosti za prva tri faktora gotovo identična, dok je za četvrti faktor primjetna niža središnja vrijednost u odnosu na prva tri.

Grafikon 5. Prosječna skalna vrijednost poželjnosti četiriju faktorskih sklopova utvrđena na skali vrijednosnih orijentacija

Isto upućuje kako je među srednjoškolcima s područja Vukovarsko-srijemske županije također prisutan vrijednosni pluralizam, pri čemu se uočava da ne postoji ni jedna vrijednosna orijentacija koja se ističe prihvaćenošću u odnosu na ostale.

2.5. VRIJEDNOSNE ORIJENTACIJE I RELIGIOZNOST SREDNJOŠKOLACA IZ VUKOVARSKO-SRIJEMSKE ŽUPANIJE

Kako bi se utvrdila razina prihvaćenosti dobivenih faktorskih setova (vrijednosnih orijentacija) u odnosu na razinu religijske samoidentifikacije i religijsku praksu ispitanika, napravljena je analiza varijance nad faktorima. Signifikantnost u odnosu na razinu religijske samoidentifikacije pokazala se u faktorima 1, 2 i 3, dok se za faktor 4 nije pokazala (tablica 6.).

Tablica 6. Vrijednosne orijentacije i religijska samoidentifikacija ispitanika

RELIGIJSKA SAMOIDENTIFIKACIJA		FAKTORSKI SETOVI			
		Faktor 1. Materijalni uspjeh	Faktor 2. Tradicionalizam	Faktor 3. Individualistička orijentacija	Faktor 4. Javno potvrđivanje
1. Uvjereni vjernici	N	302	302	302	302
	M	3,70	4,01	3,61	2,88
	SD	,86769	,76550	,97637	,95051
2. Religiozni	N	196	196	196	196
	M	3,78	3,79	3,75	2,83
	SD	,69437	,76084	,92609	,92365
3. Nesigurni i ravnodušni	N	141	141	141	141
	M	3,86	3,64	3,90	2,92
	SD	,83484	,76239	,88422	1,01759
4. Nereligiozni i protivnici vjere	N	101	101	101	101
	M	4,00	3,31	3,95	2,84
	SD	,59947	,81502	,85879	,98217
Ukupno	N	740	740	740	740
	M	3,79	3,79	3,75	2,87
	SD	,79024	,80502	,93802	,95965
ANOVA	df	3	3	3	3
	F	3,966	23,491	4,944	0,296
	p	0,008	0,000	0,002	0,828

Naime analiza varijance pokazala je da prvi faktor (materijalni uspjeh) iznadprosječno prihvaćaju ispitanici koji se izjašnjavaju kao nereligiozni i protivnici vjere, odnosno da je razina prihvaćanja faktora 1 najniža među skupinom ispitanika koji se izjašnjavaju kao uvjereni vjernici.

Faktor 2 (tradicionalizam), suprotno od prihvaćanja faktora 1, iznadprosječno je prihvaćen među skupinom uvjerenih vjernika, dok se najniža razina prihvaćenosti te vrijednosne orijentacije uočava kod skupine nereligioznih i protivnika vjere.

Faktor 3 (individualistička orijentacija) pokazuje sličnu prihvaćenost među ispitanicima kao i faktor 1, odnosno tu vrijednosnu orijentaciju najviše prihvaćaju nereligiozni i protivnici vjere, a najmanje uvjereni vjernici.

Prihvaćanje faktora 4 (javno potvrđivanje) nije se pokazalo značajnim u odnosu na razinu religijske samoidentifikacije ispitanika. Time se isto tako pokazuje da je prihvaćenost te vrijednosne orijentacije, koja je u odnosu na preostale tri općenito najmanje prihvaćena među ispitanicima, neovisna o razini religijske samoidentifikacije, odnosno da se ne uočava povećanje razine atraktivnosti za istu među mladima.

Tablica 7. Vrijednosne orijentacije i religijska praksa ispitanika

RELIGIJSKA PRAKSA		FAKTORSKI SETOVI			
		Materijalni uspjeh	Tradicionalizam	Individualistička orijentacija	Javno potvrđivanje
1. Jednom ili više puta tjedno	N	335	335	335	335
	M	3,72	3,95	3,62	2,86
	SD	,81161	,76592	,93478	,94010
2. Jednom mjesečno	N	72	72	72	72
	M	3,84	3,81	3,80	2,89
	SD	,76653	,80683	,92901	,95658
3. Nekoliko puta godišnje	N	246	246	246	246
	M	3,84	3,70	3,86	2,95
	SD	,75098	,81433	,92207	,95129

RELIGIJSKA PRAKSA		FAKTORSKI SETOVI			
		Materijalni uspjeh	Tradicionalizam	Individualistička orijentacija	Javno potvrđivanje
4. Nikada	N	88	88	88	88
	M	3,90	3,39	3,90	2,68
	SD	,82273	,77106	,94852	1,03995
Ukupno	N	741	741	741	741
	M	3,79	3,79	3,75	2,87
	SD	,79072	,80587	,93780	,95919
ANOVA	df	3	3	3	3
	F	2,085	13,043	4,263	1,771
	p	0,101	0,000	0,005	0,151

Prihvaćenost vrijednosnih orijentacija, strukturiranih u faktore, analizirala se i u odnosu na religijsku praksu, odnosno učestalost odlazaka na misu. No signifikantnost se, kao što se uočava iz tablice 8., nije pokazala u odnosu na prvi (materijalni uspjeh) i četvrti faktor (javno potvrđivanje), dok je ista uočena u odnosu na faktor 2 (tradicionalizam) i faktor 3 (individualistička orijentacija). Isto upućuje na to da se prihvaćenost faktora 1 (materijalni uspjeh) i faktora 4 (javno potvrđivanje) pokazuje neovisnim o učestalosti pohađanja religijskih obreda, odnosno da se učestalost pohađanja religijskih obreda ne pokazuje signifikantnim za prihvaćanje tih vrijednosnih orijentacija. S druge strane prihvaćanje tradicionalizma kao vrijednosne orijentacije linearno raste s povećanjem učestalosti odlaska na mise, odnosno najveća razina prihvaćenosti tradicionalizma kao vrijednosne orijentacije uočava se kod ispitanika koji pohađaju religijske obrede jednom ili više puta tjedno. Prihvaćanje individualističke orijentacije, suprotno od prihvaćanja tradicionalizma, linearno raste s rjeđim pohađanjem religijskih obreda, odnosno najprihvaćenija je kod ispitanika koji nikada ne pohađaju religijske obrede.

Zaključna razmatranja

Rezultati ovoga istraživanja pokazuju dominantnu prisutnost tradicionalne, institucionalne religioznosti među mladima srednjoškolske dobi s područja Vukovarsko-srijemske županije, čime potvrđuju rezultate dosadašnjih istraživanja o domi-

naciji tradicionalne, institucionalne religioznosti u Hrvatskoj. Pritom se navodi kako je uvid u razinu religioznosti/nereligioznosti mladih srednjoškolske dobi iz Vukovarsko-srijemske županije samo djelomičan jer, nažalost, ovim istraživanjem nije bila obuhvaćena dimenzija religijskoga vjerovanja koja bi značajno doprinijela još pouzdanijem utvrđivanju prisutnosti tradicionalne (institucionalne) religioznosti kao dominantnoga oblika religioznosti među srednjoškolcima s područja Vukovarsko-srijemske županije. Svjesni toga nedostatka, ipak držimo kako i u takvom (krnjem) sastavu indikatori daju određeni uvid dostatan za utvrđivanje razine i dominantnoga oblika religioznosti među istima. Rezultati dodatno pokazuju kako je, u odnosu na istraživane dimenzije religioznosti (konfesionalna i religijska identifikacija te religijska praksa), uočena veća razina religioznosti među ispitanicima srednjoškolske dobi iz Vukovarsko-srijemske županije nego što je prisutna među mladima u ostatku Hrvatske, odnosno potvrđuju da su mladi istočne Hrvatske općenito religiozniji od ostalih dijelova Hrvatske.⁵⁰ Oni isto tako potvrđuju da su mladi u dobi do 20 godina više razine religioznosti, što djelomično također može pojasniti značajne razlike između ovoga istraživanja i recentnih socioloških istraživanja provedenih na nacionalnom uzorku u kojem je gornja dobna granica mladih bila 27 odnosno 29 godina. Primjerice u odnosu na spomenuta istraživanja koja je provela Ilišin i sur. (2012. i 2014.) uočavaju se značajne razlike u dobivenim udjelima pojedinih stupnjeva vjerničke identifikacije. Iste najviše dolaze do izražaja u većem udjelu mladih koji su se izjasnili uvjerenim vjernicima. Naime, dok je u ovom istraživanju dobiven rezultat od 41,1 % uvjerenih vjernika, koji prihvaćaju sve što ih uči njihova vjera, u istraživanju koje su Ilišin i Spajić Vrkaš provele 2014. godine udio mladih na nacionalnom uzorku koji pripadaju istoj kategoriji iznosi 27,2 %.⁵¹ S druge strane i utvrđeni rezultati o dimenziji religijske prakse, odnosno udjelu od 47,2 % ispitanika koji su jednom ili više puta tjedno na misi, 9,7 % jednom mjesečno, odnosno 31,9 % povremeno te 11,2 % koji nikada nisu također se značajno razlikuju. Naime u istraživanju koje su Ilišin i sur. proveli 2012. godine iznose se podatci o 25,7 % ispitanika koji redovito i često odlaze na misu, ponekad 51,2 % te nikada 23 %⁵², a u istraživanju iz 2014. godine podatci o 17,3 % mladih ide često na misu, ponekad 40,0 % te nikada 42,8 %.⁵³

⁵⁰ Usp. MARINOVIĆ JEROLIMOV, Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih, 79-124.; P. BEZINOVIĆ, A. MARINOVIĆ BOBINAC, D. MARINOVIĆ JEROLIMOV, Kratka ljestvica religioznosti: validacija na uzorku adolescenata, u: *Društvena istraživanja* 14(2005.)1-2, 135-153.; Ž. BONETA, Klatno se i dalje njiše. Institucionalna religioznost riječkih studenata, 265-294.

⁵¹ Usp. V. ILIŠIN, V. SPAJIĆ VRKAŠ, *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj*, 23.

⁵² Usp. V. ILIŠIN, D. BOUILLET, A. GVOZDANOVIĆ, D. POTOČNIK, *Mladi u vremenu krize*, 158.

⁵³ Usp. V. ILIŠIN, V. SPAJIĆ VRKAŠ, *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj*, 175.

Nadalje, statistička obrada podataka kojom se dovodila u svezu religijska samoidentifikacija i religijska praksa s odabranim sociodemografskim obilježjima srednjoškolaca s područja Vukovarsko-srijemske županije pokazala je kako se statistički značajnim za razlikovanje razine religijske samoidentifikacije pokazuju jedino spol, mjesto stanovanja i tip zajednice u kojoj žive roditelji, odnosno za učestalost pohađanja religijske prakse spol, mjesto stanovanja, tip zajednice u kojoj žive roditelji te socioprofesionalni status oca. Izostanak određenih sociodemografskih obilježja koja na nacionalnoj razini dolaze do izražaja (na primjer obrazovno postignuće roditelja) može se tumačiti posljedicom činjenice da je riječ o mladima koji čine relativno homogenu skupinu, ali i specifičnim društvenim kontekstom u kojima odrastaju mladi srednjoškolske dobi u Vukovarsko-srijemskoj županiji, a koji pogoduje općenito višoj razini tradicionalne institucionalne religioznosti njezina stanovništva nego što je ona prisutna u ostatku Hrvatske. Upravo zbog činjenice da se mladi drže »značajnim indikatorom društvenih i religijskih promjena«⁵⁴ potrebno je protumačiti društvenu indikativnost veće razine religioznosti mladih iz Vukovarsko-srijemske županije, a koja se upriličuje u dominantno tradicionalnom institucionalnom obliku. Istu možemo tumačiti višestrukom specifičnošću društvenih prilika na istraživanom području koje karakteriziraju nepovoljne društvene okolnosti kao posljedica Domovinskoga rata te nepovoljne socioekonomske okolnosti kao posljedica trenutne gospodarske krize. Dobivene rezultate o većoj razini religioznosti srednjoškolaca s područja Vukovarsko-srijemske županije moglo bi se stoga s jedne strane protumačiti, kao što to čine teoretičari modernizacije, poput Ingleharta,⁵⁵ uvodno spomenutim slabijim socioekonomskim razvojem toga područja što pridonosi snaženju trenda retradicionalizacije i utjecaju religije kao tradicionalne vrijednosti pri izgradnji vlastitoga identiteta. Da su ispitanici uistinu opterećeni socioekonomskim prilikama na području Vukovarsko-srijemske županije, pokazuje i sljedeća tablica (9.), iz koje se uočava kako je njihova percepcija o mogućnosti zapošljavanja nakon završetka obrazovnoga procesa na području Vukovarsko-srijemske županije izrazito negativna. U istoj smo radi ilustracije navedenoga prikazali samo tvrdnje koje se odnose na »uglavnom zadovoljan« i »izrazito zadovoljan«:

⁵⁴ Usp. S. ZRINŠČAK, Ima neka tajna veza. Religioznost mladih kao indikator društvenih i religijskih promjena, u: *Društvena istraživanja* 10(2001.)1-2, 19-40.

⁵⁵ Usp. R. INGLEHART, *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*, Princeton, 1997.; R. INGLEHART, W. E. BAKER, Modernization, cultural change and persistence of traditional values, u: *American Sociological Review* 65(2000.), 19-51.

Tablica 8. Percepcija ispitanika o mogućnosti zapošljavanja mladih na području županije nakon završetka školovanja

	1. mogućnošću pronalaska zaposlenja	2. dostupnošću dobro plaćenih radnih mjesta	3. transparentnošću zapošljavanja (posao dobivaju najkvalitetnij)	4. dostupnošću razolikih radnih mjesta	5. dostupnošću radnih mjesta koji omogućavaju napredak ambicioznih zaposlenika
Uglavnom zadovoljan/na	6,2 %	3,4 %	6,3 %	8,4 %	6,0 %
Izrazito zadovoljan/na	1,1 %	0,6 %	0,9 %	1,4 %	0,7 %

S druge strane dobivene rezultate o religioznosti srednjoškolaca iz Vukovarsko-srijemske županije može se protumačiti i na način da ne upućuju na nastavak revitalizacije religije i retradicionalizaciju u uzlaznoj putanji, već jednostavno kao potvrdu dosadašnjim rezultatima istraživanja koja su pokazivala da je riječ o području koje se, neovisno o sociodemografskim značajkama, pokazuje kao konstantno tradicionalnija sredina s višom razinom religioznosti njezina stanovništva.

Za razliku od dobivenih rezultata o razini religioznosti srednjoškolaca s područja Vukovarsko-srijemske županije, nešto je drukčija situacija po pitanju uočenih dominantnih vrijednosnih orijentacija među istima. Naime, premda bi bilo očekivano da takve društvene okolnosti, uz višu razinu religioznosti ispitanika, prati i tradicionalizam kao dominantna vrijednosna orijentacija, rezultati pokazuju drukčiju situaciju. Podjednako zastupljena tradicionalistička, materijalistička i postmaterijalistička vrijednosna orijentacija potvrđuje kako na izgradnju vlastitoga vrijednosnoga sustava u značajnoj mjeri, uz tradicionalnu sredinu, utječu i »globalne civilizacijske promjene koje se zbivaju postupno i zahvaćaju sve aspekte organizacije društvenog života, od tehnologije do kulturnih obrazaca«⁵⁶. Ispitanici se međutim ipak razlikuju u pogledu prihvaćanja utvrđenih vrijednosnih orijentacija u odnosu na razinu religioznosti.⁵⁷ Tako je istraživanje pokazalo da su ispitanici iz kategorije uvjerenih vjernika više orijentirani na tradicionalizam, čija prihvaćenost linearno opada s približavanjem prema kategoriji religioznih ispitanika i protivnika vjere. S druge strane situacija je obrnuta u pogledu prihvaćanja materijalističke i individu-

⁵⁶ Isto, 194.

⁵⁷ Usp. M. LABUS, Vrijednosne orijentacije i religioznost, u: *Sociologija sela* 43(2005.)2, 383-408.

alističke orijentacije koje linearno opada kako se približavamo kategoriji uvjerenih vjernika, odnosno najviše je prihvaćena među nereligioznim i protivnicima vjere.

Međutim, promatrajući sveukupno faktore koji utječu na proces izgradnje identiteta mladih srednjoškolske dobi iz Vukovarsko-srijemske županije, od globalnih, kojima se promiču liberalno-demokratske vrijednosti, preko nacionalnih, gdje nepovoljne socioekonomske okolnosti proizvode društvenu nestabilnost, do lokalnih, gdje tradicionalna sredina s još izraženijim nepovoljnim socioekonomskim i društvenim okolnostima proizvodi visoku razinu prihvaćenosti tradicionalnih vrijednosti, možemo zaključiti kako isto kod mladih, i u Vukovarsko-srijemskoj županiji i na nacionalnoj razini, utječe na konstantnu prisutnost vrijednosnoga pluralizma, a koje time upućuje na njihovu određenu konfuziju pri odabiru načina izgradnje vlastitoga identiteta.

SOME ASPECTS OF THE RELIGIOSITY OF HIGH SCHOOL STUDENTS FROM VUKOVAR-SRIJEM COUNTY AND THEIR CORRELATION WITH DOMINANT VALUE ORIENTATIONS

Ivana BENDRA* – Geran Marko MILETIĆ** – Mateo ŽANIĆ***

Summary: *The paper is based on a preliminary presentation of the research results within the project Migration Aspirations and the Quality of Life of Young People in Vukovar-Srijem County, conducted by the Ivo Pilar Institute of Social Sciences in 2018/2019. The first part of the research results presented in this paper aims to highlight some aspects of the religiosity of high school students in Vukovar-Srijem County (confessional and religious self-identification, religious practice) and the consequent correlation of the level of religiosity with the observed dominant value orientations among them. The study was conducted in the period from February to March 2019 on a representative sample (N = 744) by means of a questionnaire survey of third and fourth grade students of all high schools in Vukovar-Srijem County (15 in total). The paper concludes that among high school students from Vukovar-Srijem County traditional (institutional) religiosity emerges as the dominant form of religiosity. Data show a significant proportion of respondents who identify as believers (41.1%) or who frequently attend religious ceremonies (weekly, 47.2%). The presence of an individualistic form of religiosity was observed in 25.5% of the respondents. The analysis of value orientations confirmed the presence of value pluralism among the respondents, but also found a correlation between the level of religiosity and the dominant value orientation.*

Keywords: *traditional religiosity, confessional and religious identification, religious practice, individualistic religiosity, high school students from Vukovar-Srijem County, dominant value orientations.*

* Ivana Bendra, Ph.D., Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Regional Center Vukovar, J. J. Strossmayera 25, p. p. 58, 32 000 Vukovar, Croatia, Ivana.Bendra@pilar.hr

** Geran Marko Miletić, Ph.D., Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Marulićev trg 19, 10 000 Zagreb, Croatia, Geran.Marko.Miletic@pilar.hr

*** Mateo Žanić, Ph.D., Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Regional Center Vukovar, J. J. Strossmayera 25, p. p. 58, 32 000 Vukovar, Croatia, Mateo.Zanic@pilar.hr